

Assessing the child friendly city indicators in Mashhad metropolis

Kharazmi, O.A.^{a1}, Johari, L.^b, Kharazmi, A.A.^c

^a Assistant Professor of Urban Management, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.

^b Master of Urban Mngement, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.

^c PhD in Geography and Urban Planning, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.

ABSTRACT

Objective: Cities and urban spaces can be either positive or negative locations for children. Neighborhoods must ideally be social places for children so that they can easily state the principles of communities and cultures and exchange them with children. This research aimed to study the status quo and the effectiveness of each of CFC indicators in order to evaluate the life satisfaction in Mashhad, Iran. In this regard, we reviewed the CFC literature.

Methods: This is an applied, descriptive survey research. CFC's theoretical principles and literature were reviewed using the documentary studies. Then, the indicators were extracted and localized using the dimensions stated in the last UNICEF Report (2007) and valid sources in this regard. In the first stage, the status was reviewed by a field visit. Data were collected using a researcher-made questionnaire in order to assess the status quo and the effectiveness of indicators from the perspective of parents with 6-12 year-old children and children in some child-based questions. The statistical population consisted of 13 Municipal Districts of Mashhad, Iran. Districts 1, 6, and 8 were selected as the sample using clustering based on the municipal income in 2014. District 1 represents rich class; District 8 shows semi-rich class; and District 6 represents poor class. Data were analyzed by SPSS. To assess the hypothesis, firstly Kolmogorov-Smirnov Test was used in order to test the normality of the data and then T. test, Tukey test and ANOVA were employed to review the current situation and the impact indicators as well as the gap analysis.

Results: The results indicated that the effects of the following indicators were not significant in the formation of CFC in Mashhad: Participation in decision-making, health, education, and culture. According to the UNICEF standards, the results of the status quo also showed that all indicators were ranked medium or medium-to-low regardless of quantitative scale using field observations. The measures were among those for developing and developed countries. In quantitative assessment, all indicators were greater than the statistical standard (number 3) except for Playground and Green Spaces

Conclusion: Promoting welfare and healthy city indicators in CFCs requires the participation of all agencies. Municipality as the coordinator between authorities and training and educational bodies can play a key role in this regard. Urban management has come to the conclusion that children are prioritized and municipality is an important part of this element. Without participation, the ultimate goal, which is the healthy society, is not fulfilled.

Keywords: Child-Friendly City, UNICEF, Gap Analysis, Mashhad Metropolis.

Received: November 04, 2019

Reviewed: January 19, 2020

Accepted: March 15, 2020

Published Online: March 20, 2020

Citation: Kharazmi, O.A., Johari, L., Kharazmi, A.A (2020). *Assessing the Child Friendly City Indicators in Mashhad Metropolis*. Journal of Urban Social Geography, 7 (1), 191-210. *(In Persian)*

DOI: [10.22103/JUSG.2020.2011](https://doi.org/10.22103/JUSG.2020.2011)

¹ Corresponding author at: Ferdowsi University of Mashhad, P.C: 9177948974, Mashhad, Iran. E-mail address: kharazmi@um.ac.ir (Kharazmi, O.A).

ارزیابی شاخص‌های شهر دوستدار کودک در کلانشهر مشهد

امیدعلی خوارزمی^۱،^a، لیلا جوهری^b، امیرعلی خوارزمی^c

^a استادیار مدیریت شهری، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.

^b کارشناسی ارشد مدیریت شهری، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.

^c دکتری برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.

چکیده

تیین موضوع: شهرها و فضاهای شهری می‌توانند مکان‌هایی مثبت یا منفی برای زندگی کودکان باشند. به طور ایده آل، همسایگی‌ها و محله‌ها باید مکان‌هایی اجتماعی برای کودکان باشند، به طوری که بتوانند به راحتی اصول جوامع و فرهنگ‌ها و تبادلات آنها را برای کودکان بیان کنند. هدف پژوهش حاضر بررسی وضع موجود و تاثیرگذاری هر یک از شاخص‌های شهر دوستدار کودک، تحلیل شکاف وضع موجود و مطلوب و همچنین تحلیل اختلاف در بین مناطق کلانشهر مشهد می‌باشد.

روش: روش تحقیق توصیفی-پیمایشی از نوع کاربردی است. جهت جمع‌آوری داده‌های کمی از پرسشنامه‌ی محقق ساخته بر اساس استانداردهای یونیسیف استفاده شد و جهت تدقیق وضع موجود برداشت میدانی در مناطق مورد مطالعه انجام شده است. جامعه‌ی آماری، والدین کودکان ۶-۱۲ سال در مناطق ۱، ۶ و ۸ شهرداری مشهد می‌باشند که بر اساس میانگین درآمدی مناطق شهرداری به عنوان نماینده‌ی مناطق کم برخوردار، نیمه برخوردار و برخوردار انتخاب شده است. جهت آزمون فرضیات با توجه به نرمال بودن داده‌ها از آزمونهای t ، توکی و تحلیل آنوا در نرم افزار SPSS برای بررسی وضع موجود و میزان تاثیر شاخص‌ها و همچنین تحلیل شکاف استفاده شده است.

یافته‌ها: وضع موجود شاخص فضاهای بازی و سبز در شهر مشهد مطلوب نیست. وضع موجود دیگر شاخص‌ها بالاتر از استاندارد عدد ۳ و در وضعیت نسبتاً مطلوبی قرار دارد.

نتایج: نتایج حاصل از اثرگذاری شاخص‌های شهر دوستدار کودک در مشهد بیانگر تاثیر تمامی شاخص‌های بومی سازی شده در مشهد می‌باشد و نتایج تحلیل شکاف نشان داد بین وضع موجود و مطلوب شاخص‌های فضاهای بازی و سبز و دسترسی به خدمات اختلاف معنادار و شکاف بارزی وجود دارد.

کلیدواژه‌ها: شهر دوستدار کودک، یونیسیف، تحلیل شکاف، کلانشهر مشهد.

انتشار آنلاین: ۱۳۹۹/۰۱/۰۱

پذیرش: ۱۳۹۸/۱۲/۲۵

بازنگری: ۱۳۹۸/۱۰/۲۹

دریافت: ۱۳۹۸/۰۸/۱۳

استناد: خوارزمی، امیدعلی؛ جوهری، لیلا؛ خوارزمی، امیرعلی (۱۳۹۹). *ارزیابی شاخص‌های شهر دوستدار کودک در کلانشهر مشهد*. دوفصلنامه جغرافیای اجتماعی شهری، ۷(۱)، ۱۹۱-۲۱۰.

DOI: [10.22103/JUSG.2020.2011](https://doi.org/10.22103/JUSG.2020.2011)

مقدمه

شهرها و فضاهای شهری می توانند مکان هایی مثبت یا منفی برای زندگی کودکان باشند. به طور ایده آل، همسایگی ها و محله ها باید مکان هایی اجتماعی برای کودکان باشند، به طوری که بتوانند به راحتی اصول جوامع و فرهنگ ها و تبادلات آنها را برای کودکان بیان کنند (Holt Nicholas, 2014). برای اینکه شهرها به مکان هایی برای پیشرفت کودکان تبدیل شوند و نیازها و حقوق آنان تأمین شود باید قابلیت های آنها را افزایش داده و از ابزار کمی استفاده نمود. این امر تنها با خلق مکانهای جدید بر پایه همکاری ها و تعاملات گروهی در سطوح مختلف، نواحی محلی و قلمروهای اجتماعی امکان پذیر می باشد (کربلایی و حسینی، ۱۳۹۳: ۶۱). امروزه برنامه ریزان محیطی از عدم امکان شکل گیری فضای شهری مناسب برای کودک آگاهی بیشتری یافته اند و پدر و مادرها با صراحت از نگرانی خود درباره اجازه یافتن بچه ها به منظور بازی در خیابانها و مسیرهای پیاده بین خانه و مدرسه سخن به میان می آورند (کامل نیا و حقیر، ۱۳۸۸: ۸۵). کودکان مکان ها را به شیوه ی خود و با تخیل خود می سازند. آنها همیشه مثبت اندیش و اهل تفریح و بازی در دنیای اطراف خود هستند. اما به راستی نیازهای کودکان در فضاهای شهری کدامند؟ حضور موثر کودکان در شهر ارتباط مستقیم با فضا و ساخت و سازهای شهری دارد. یک فضای شهری مناسب تا حد زیادی تأمین کننده امنیت و حضور کودک بوده و یک فضای شهری نامناسب نیز از بین برنده آن و زمینه ساز انواع آسیب ها و معضلات اجتماعی می باشد. در واقع فضاهای عمومی از قبیل معابر، پارکها و زمین های بازی، عرصه ای برای اجتماعی شدن کودکان محسوب می شود (Tsou et al., 2005: 76). آماده سازی فضای شهر برای کودکان هم مسئولیت های اجتماعی آنان را برای زندگی شهری بالا برده و هم باعث می شود که آنان در آینده بیشتر به محیط و فضاهای شهری احترام بگذارند و در حفظ و نگهداری آن بکوشند (قره بیگلو، ۱۳۹۱: ۲۴).

همانطور که فضاهای شهری می توانند با برنامه ریزی و طرح ریزی صحیح محل بروز فضائل انسانی باشند، میتوانند از طریق رهاشدگی و برنامه ریزی نادرست به فضاهای بی دفاع برای کودکان نیز تبدیل گردند (Schneider, 2015: 288). مفهوم شهر دوستدار کودک به طور کلی به این معنی است که دولتمردان چگونه این شهرها را بر اساس علایق بچه ها اداره می کنند و نیز به شهرهایی گفته می شود که در آن حقوق اساسی کودکان مثل سلامت، آموزش و فرهنگ، ایمنی، امنیت، فضاهای سبز و فضاهای بازی لحاظ میشود (Korpela, 2014).

یونیسف در آخرین گزارش شهرهای دوستدار کودک (۲۰۰۷) هفت شاخص اصلی و استانداردهای کیفی هر کدام از شاخص ها را درج نموده است، این شاخص ها شامل فضاهای بازی و سبز؛ آموزش و فرهنگ؛ بهداشت و سلامت کودکان؛ دسترسی به خدمات؛ مشارکت در تصمیم گیری؛ ایمنی و سهولت تردد؛ امنیت کودکان است (UNICEF, 2007; Mitchell et al., 2007; Dryskl, 2007; Woolcock and Steele, 2008; Nordström, 2010; Rakhimova, 2011; Taylor et al., 2014; Korpela, 2014; Gleeson et al., 2015; Satispi, 2018; Yuniastuti and Hasibuan, 2019). مشهد به مانند سایر شهرها از وجود فرصت های محیطی و ارتکاب جرم در فضاهای فعالیت و بازی کودکان مستثنی نیست. روزانه خبرهای متعددی مبنی بر کودک آزاری، سرقت کودکان و یا سرقت وسایل بارزش آنان را می شنویم (<http://www.irna.ir>). مساله ی اصلی این است که با وجود اینکه ابعاد شهرهای دوستدار کودک بر اساس سازمان یونیسف در سال ۲۰۰۷ مشخص شده اند اما شاخص های آن نیازمند تبیین دقیق و متعاقباً بومی سازی با توجه به شهرهای ایران و به ویژه کلان شهر مشهد می باشند، از سوی دیگر تاکنون در مشهد مطالعه جامعی در خصوص کودکان، نیازهای آنان و وضع موجود واقعیت های شهری نسبت به کودکان انجام نشده است که این امر ضرورت پژوهش حاضر را مبرهن می سازد. هدف پژوهش حاضر بررسی وضع موجود و تاثیرگذاری هر یک از شاخص

های شهرهای دوستدار کودک در مشهد و سپس تحلیل شکاف بین وضع موجود و مطلوب و همچنین استفاده از مستندات میدانی می باشد.

پیشینه نظری

شهر دوستدار کودک

«شهر دوستدار کودک»، شهری است که در آن بخش های مختلف جامعه متعهد می شوند تا استانداردهای لازم را برای زندگی شایسته کودکان در منطقه خود فراهم کنند. شهری که نیازها و علایق خاص این گروه ها را مد نظر قرار می دهد و کودکان به لحاظ ذهنی و روانی از زندگی در آن احساس آرامش می کنند. این احساس آرامش به ویژه با امنیت اجتماعی و ایمنی رابطه ی مستقیم دارد. از اهداف مهم پروژه های شهر دوستدار کودک می توان به ایجاد علاقه در کودکان برای پیگیری حقوقشان، تامین امنیت کودکان در مکان های مورد نیازشان، غلبه بر فقر و نابرابری، مشارکت دادن کودکان در تصمیم گیری های مربوط به شهر، تمرین همکاری میان کودکان و بزرگسالان، تشویق بزرگسالان به حفظ و حمایت از کودکان، توسعه ی فضاهای تفریحی و... اشاره نمود (UNICEF, 2007:6).

«شهر دوستدار کودک» به طور کلی به این معنی است که دولتمردان چگونه این شهرها را بر اساس علایق بچه ها اداره می کنند و نیز به شهرهایی گفته می شود که در آن، حقوق اساسی بچه ها مثل سلامت، حمل و نقل، آموزش و فرهنگ رعایت می شود. بر این اساس کودکان به عنوان شهروندانی تعریف شده اند که حقوقی دارند و حق دارند نظراتشان را ابراز کنند. یک شهر دوستدار کودک تنها یک شهر خوب برای بچه ها نیست، بلکه شهری است که به وسیله کودکان ساخته می شود (Riggio, 2002: 46, Spencer and Woolley, 2014:185).

ون ویلت و کارستن در سال ۲۰۱۵ به نقش شهرهای دوستدار کودک در فرآیند جهانی شدن پرداختند و توجه به نقش کودکان را بیش از پیش دارای اهمیت دانستند. شهر دوستدار کودک بر این اساس به شهری اطلاق می گردد که توانایی کارآفرینی و نوآوری را در کودکان و جهت رسیدن به سنین بالاتر افزایش دهد (Van Vilet and Karsten, 2015).

شاخص های شهرهای دوستدار کودک

یونیسف در آخرین گزارش شهرهای دوستدار کودک در حوزه ی شهرهای دوستدار کودک هفت شاخص اصلی و استانداردهای کیفی هر کدام را درج نموده است، این شاخص ها شامل فضاهای بازی و سبز؛ آموزش و فرهنگ؛ بهداشت و سلامت؛ دسترسی به خدمات؛ مشارکت در تصمیم گیری های مربوط به شهر؛ ایمنی و سهولت تردد و امنیت کودکان می باشد (UNICEF, 2007: 77). جدول ۱ چارچوب نظری تحقیق و متغیرهای هر شاخص را نشان می دهد.

جدول ۱- چارچوب نظری تحقیق

منابع	گویه ها	شاخص
UNICEF, 2007 Korpela, 2014 Johnson, 2014 Taylor et al., 2014 Woolcock and Steele, 2008 Satispi, 2018 Brown et al., 2019	<ul style="list-style-type: none"> • وجود فضای پیاده روی • وجود پل هوایی و زیرگذر عابر پیاده در نزدیکی محل سکونت و مدرسه • عدم وجود موانع فیزیکی مزاحم در معابر و پیاده رو • وجود سرعت گیر، چراغ راهنمایی، خط کشی عابر پیاده • مناسب بودن کف پوش زمین بازی • عدم وجود حوض یا نهر در محدوده ی بازی کودک (در صورت وجود عمق آن نباید بیش از ۳۰ سانتیمتر باشد) • عدم وجود درختان خشکیده و شکسته در فضای بازی کودکان • بازرسی مداوم وسایل بازی 	ایمنی و سهولت تردد کودکان

<p>UNICEF, 2007 Wales, 2013 Riggio, 2002 Johnson, 2014</p>	<ul style="list-style-type: none"> • نظارت طبیعی بر فضای بازی کودکان توسط والدین • نظارت غیر مستقیم بر فضای بازی کودکان از طریق دوربین های مداربسته • عدم وجودکنج ها، فضاهاى گم، سطوح L شکل در پیرامون همسایگی • عدم وجود فضاهاى بی دفاع و محاط شده در اطراف فضا و زمین بازی • مجهز بودن پارکها به برق اضطراری 	<p>امنیت کودکان</p>
<p>UNICEF, 2007 Taylor et al., 2014 Korpela, 2014 Rakhimova, 2011 Satispi, 2018 Prihantini and Kurniawati, 2019 Yuniastuti and Hasibuan, 2019</p>	<ul style="list-style-type: none"> • پارک های موضوعی برای کودکان • وسایل بازی خلاقانه برای کودکان در فضاهاى بازی • وجود خانه ی اسباب بازی در هر محله • وجود باشگاه بازی کودک در سطح شهر • رنگ های مناسب در طراحی وسایل بازی 	<p>فضاهای شهری و بازی</p>
<p>UNICEF, 2007 Dryskl, 2007 Nordström, 2010 Satispi, 2018 غفاری و همکاران، ۱۳۹۳ ابراهیمی و همکاران، ۱۳۹۰</p>	<ul style="list-style-type: none"> • دسترسی به پارکها و فضای سبز • دسترسی به زمین های بازی • دسترسی به مدارس • دسترسی به مساجد • دسترسی به مرکز محله(سوپر مارکت، نانوائی، سبزی فروشی، میوه فروشی، داروخانه) 	<p>دسترسی به خدمات</p>
<p>UNICEF, 2007 Mitchell et al., 2007 Woolcock and Steele, 2008 Gleeson et al., 2015 صفوی مقدم و همکاران، ۱۳۹۴</p>	<ul style="list-style-type: none"> • وجود نیمکت های سالم و مناسب گروه سنی در مدارس • رنگ آمیزی دیوارهای مدارس، کلاس ها، سالن ها، مطابق با مقطع تحصیلی و گروه سنی • وجود زمین های بازی در مدارس • نظافت مناسب سرویس های بهداشتی مدارس • وجود گل و گیاه در فضای مدارس • وجود خدمات اطفاء حریق در مدارس • اردوهای آموزشی 	<p>آموزش و فرهنگ</p>

(منبع: نگارندگان)

پیشینه عملی

ابراهیمی و همکاران (۱۳۹۰) در تحقیقی با عنوان «تدوین اصول طراحی فضاهای بازی کودکان با تأکید بر گروه سنی ۵ تا ۱۲ سال مطالعه موردی:رشت» به بررسی ایمنی زمین های بازی کودکان در پارک ها با رهیافت برنامه ریزی محیطی، پرداخته اند. نتایج حاکی از این است که اکثر حوادث در زمین های بازی در بین ساعات ۱۵ تا ۲۱ رخ می دهند. در این تحقیق حداقل سه حوزه کودک، تجهیزات بازی و محیط، مورد بررسی و توجه قرار گرفت. ایمنی عمومی شامل حیطه های متنوع و گوناگونی است از جمله برنامه ریزی محیطی، بهداشت عمومی، جنبه های اقتصادی، اجتماعی و ایمنی اجتماعی. همچنین ارتباط نزدیکی بین جامعه و ارتقای سطح ایمنی وجود دارد. که در این تحقیق اشاره شده که مشارکت کودکان در برنامه های مربوط به محیط های بازی و پارکها، در رفع مشکلات نقش به سزایی خواهد داشت. رجبی و حاجی قاسمی(۱۳۹۲) در تحقیقی با عنوان «منظر شهری دوستدار کودک، رویکرد منظریت در محیط»، بر آن است تا با رویکردی منظرین به تحلیل همه جانبه محیط شهری دوستدار کودک بپردازد و بعد فرهنگی و ذهنی آن را نیز قوام بخشد. منظر

شهری دوستدار کودک، با نگاه عینی_ذهنی به پدیده شهر، مشارکت و نقش شهروندی کودکان را مبنا قرار داده و سه راهبرد توسعه زندگی پیاده، فعالیت در فضای جمعی شهری و طبیعت‌گرایی را در راستای افزایش نقش مشارکتی کودکان پیشنهاد می‌دهد.

غفاری و همکاران (۱۳۹۳) در تحقیقی با عنوان «شهر دوستدار کودک: ارزیابی و مقایسه چگونگی پاسخگویی به اصول شهرهای دوستدار کودک در بافت‌های جدید و سنتی ایران»، به شناسایی و تبیین شاخص‌های شهر دوستدار کودک (۸ شاخص)، ارزیابی سلسله‌مراتبی شاخص‌ها در دو محله مورد مطالعه در شهر اصفهان پرداخته است. نتایج پژوهش نشان داده که محله ی جوباره به عنوان محله ای قدیمی کودک مدارتر است.

صفوی و مقدم و همکاران (۱۳۹۴) در تحقیقی با عنوان «بررسی شهر دوستدار کودک و احساس شادی کودکان در شهر مشهد» به بررسی مفهوم شهردوستدار کودک و ارتباط آن را با احساس و شادی و نشاط بررسی نمودند. روش تحقیق پیمایشی و جامعه آماری، کودکان ۹ تا ۱۲ ساله در مشهد می باشد. در این پژوهش از پرسشنامه استاندارد شده آکسفورد استفاده شده است. نتایج تحلیل نشان می دهد متغیرهایی که بیشترین تاثیر را بر شادی کودکان گذاشته اند به ترتیب عبارتند از: متغیرهای مشارکت های اجتماعی کودکان، احساس تعلق به شهر مشهد و برخورداری از امکانات و خدمات شهری.

ایمانی و همکاران (۱۳۹۶) در تحقیقی با عنوان «بررسی شهر دوستدار کودک از دیدگاه کودکان در ناحیه ۱ شهر اردبیل» با بررسی های میدانی همچون پرسشنامه و مصاحبه و نقاشی از طریق نمونه گیری خوشه ای به وسیله ۱۰۰ کودک اردبیلی در مقطع پنجم ابتدایی به بررسی نظرات کودکان در مورد مکان مورد علاقه و وضعیت شهر موجود و شهری که می‌خواهند داشته باشند پرداخته است. نتایج بیانگر این است که امکانات و تسهیلات شهر برای کودکان بسیار ناچیز بوده و جز چند بازیگاه کودک و پارک ها و شهر بازی، فضای خاص دیگری برای آنها در نظر گرفته نشده است. کودکان نقش چندانی در شهر ایفا نمی کنند و دامنه فعالیت آنها به خانه و مدرسه، پارک ها و فضاهای بازی محدود شده است. ریگیو در تحقیقی با عنوان «شهرهای دوستدار کودک: حکمرانی خوب در کسب منافع کودکان» به بررسی ویژگی هایی که یک شهر را دوستدار کودک می سازد پرداخته است و همچنین به بررسی موانع قانونی، سازمانی، بودجه و برنامه ریزی شهری برای تبدیل شدن به شهر دوستدار کودک در راستای ابعاد مطرح شده توسط یونیسف پرداخته شده است. محور این پژوهش چگونگی توسعه ی مفهوم شهر دوستدار کودک و مقایسه تطبیقی وضعیت کشورهای اسپانیا، برزیل، اکوادور، بنگلادش، هند و اکراین از منظر دوستدار کودک بودن و فاصله تا استانداردهای کیفی سازمان یونسف بوده است (Riggio, 2002).

در پژوهشی که گامسون در ایتالیا تحت عنوان «ابتکار شهر دوستدار کودک» انجام داده است به معرفی ایجاد شهر دوستدار کودک در شهر فانو پرداخته است. پروژه شهر دوستدار کودک، که براساس قاعده کلی حقوق کودک (CRC) که سیاست عمده یونیسف بوده است در قالب ۲ طرح سیاستی برای کودکان و شهرها بوده است، که هدف پیشرفت و توسعه ایتالیا و پایداری شهری بوده است، که در سه سطح مورد توجه بوده است: سطح محیطی که شامل، کاهش آلودگی صوتی، هوا، الکترومغناطیسی، مدیریت پسماند و ارتقای فضای سبز بوده است. سطح فرهنگی که شامل، ارتقای رویدادهای فرهنگی در شهر(جشنواره ها، کارگاه های آموزشی)، سرمایه گذاری در حفظ و نشر میراث فرهنگی، تاریخچه شهر است. در سطح نهادی که شامل، الزام مدنظر قراردادن حقوق کودک، آموزش دوستانه کودکان، خدمات رفاهی، اجتماعی و بهداشتی، آموزشی، مشارکت دادن کودکان. به طور کلی هدف از طرح؛ ارتقای موقعیت های زندگی شهری، وارد کردن کودکان در طرح های شهری و توجه به علایق کودکان نسبت به شهر خود و تقویت حس تعلق و مشارکت فعال در آنان می باشد (Gummesson, 2007).

جانسون در پژوهشی با عنوان «بروکسل پایتخت کودکان» به بررسی وضع موجود این شهر و مقایسه استانداردهای یونیسف پرداخته است. بروکسل با امکانات تفریحی فراوان و متنوع‌اش، از شهربازی تا پارک و استخر، لقب دوست‌دار کودکان را یدک می‌کشد. نتایج تحقیق نشان داده است که وجود ۳۷ پارک گل، علمی و بازی برای کودکان، همچنین ۷ خانه ی بازی، شور و نشاط و سرزندگی را در بین کودکان زنده می‌سازد، در این پژوهش که جامعه ی هدف کودکان ۵ تا ۱۲ سال بوده اند، کودکان اظهار داشته اند، بر خلاف محیط زندگی شخصی که والدین روحیه ی کنترل گری را دارا هستند، در هیچ کدام از محیط های بازی داخل شهر، تابلوهای دست نزنید، وارد نشوید موجود نیست و این امر احساس هیجان را در کودکان زنده می سازد (Johnson, 2014).

براون و همکاران (۲۰۱۹) در مطالعه خود با عنوان شهر دوستدار کودک به معیارهای اصلی جهت سنجش شهر دوستدار کودک با تمرکز بر سلامت کودکان پرداخته است. نتایج پژوهش نشان می دهد که نقش محیط در سلامت کودکان بسیار تاثیر گذار می باشد. در این راستا لازم است شهر اطلاعات کافی راجع به عوامل تاثیر گذار بر سلامت کودکان داشته باشد و نحوه تعامل آنها با محیط که موجب افزایش سلامتی آنها می شود را به خوبی شناخته و در اولویت قرار دهد (Brown et al., 2019).

پری هانتینی و کورنیواتی در پژوهشی با عنوان "نقشه برداری از دسترسی به پارک های دوستدار کودک جهت تبدیل شدن سمارانگ (اندونزی) به شهر دوستدار کودک" میزان توسعه شهری، تعداد زمین های بازی، دسترسی و برخورداری از امکانات را مورد بررسی قرار داده اند، نتایج تحقیق نشان می دهد سمارانگ می تواند جایزه برخورداری از پارک های دوستدار کودک را به لحاظ تعداد، برخورداری از امکانات، استانداردهای فضا و زمین های بازی به خود اختصاص دهد (Prihantini and Kurniawati, 2019).

داده ها و روش شناسی

پژوهش حاضر از منظر روش تحقیق توصیفی-پیمایشی و از لحاظ هدف کاربردی می باشد، ابتدا با استفاده از مطالعات اسنادی؛ مبانی نظری و پیشینه ی شهرهای دوستدار کودک در ایران و جهان بررسی شده است و سپس بر اساس ابعاد مطرح شده در آخرین گزارش (UNICEF, 2007) و همچنین منابع معتبر در این خصوص، شاخص های شهر دوستدار کودک استخراج و بومی سازی شده است، در مرحله ی اول با استفاده از پرسشنامه ی محقق ساخته به بررسی وضع موجود و میزان تاثیر شاخص ها از دیدگاه والدین کودکان ۶-۱۲ ساله با همکاری و مشارکت کودکان (نظرسنجی در بعضی سوالات کودکانه) پرداخته شده است. نتایج پایایی با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ از حداقل مقدار ۰/۶ و ۰/۶۵ (Lee and Kim, 1999) بیشتر است، که پایایی کل ۰/۹۱۴ بوده است. همچنین جهت بررسی روایی علاوه بر روایی صوری از تکنیک تحلیل عاملی تاییدی استفاده شده است که روایی کل ۰/۸۴۱ به دست آمد که این میزان مورد تایید است. به منظور انتخاب والدین کودکان از تعداد تقریبی کودکان بهره گرفته شد. بدین صورت که از آنجایی که تعداد کودکان در هر منطقه مشخص نیست، ۲۹۶۴۹۹ نفر تعداد کودکان ۶ تا ۱۲ سال (آمارنامه ی مشهد، ۱۳۹۵: ج ۱/۲۵۴) به نسبت جمعیت مناطق ۱۳ گانه تفکیک شده است، و سپس جمعیت کودکان (۲۹۶۴۹۹ نفر) به نسبت جمعیت هر منطقه محاسبه شده (تقریبی) و متعاقبا با استفاده از فرمول کوکران در سطح خطای ۵ درصد ۳۸۴ پرسشنامه در سطح مناطق منتخب (۱، ۶، ۸) به نسبت جمعیت کودکان در مناطق، در اختیار والدین کودکان قرار گرفت و به طور تصادفی در محل بازی کودکان (پارک ها و فضاهای سبز) به والدین آنان توزیع شد. بنابراین، منطقه ۱، ۱۴۱ پرسشنامه، در منطقه ۸، ۳۹ پرسشنامه و در منطقه ۶، ۲۰۳ پرسشنامه توزیع شد. جهت تحلیل داده های کمی با توجه به نرمال بودن داده ها از آزمونهای t ، توکی و تحلیل آنوا در نرم افزار SPSS به منظور سنجش وضع موجود و مطلوب (میزان تاثیر هریک از ابعاد شهر دوستدار کودک) و سپس تحلیل

شکاف استفاده شد. همچنین در بخش بعدی از مشاهده ی میدانی نیز استفاده شده است. مشاهده ی میدانی برای جمع آوری داده ها روشی بسیار مفید است. همانند دیگر روشهای کیفی، این روش بیشتر با توصیف و تبیین مرتبط است تا اندازه گیری و کمی سازی. بنابراین با مراجعه ی مستقیم به پارک های واقع در مناطق مورد مطالعه و مدارس ابتدایی واقع در مناطق، محققان تلاش نموده اند فضای بازی و شاخص های ایمنی و سهولت تردد کودک را مورد تحلیل قرار دهند.

یافته ها

بر اساس نتایج یافته های توصیفی والدین با نظرسنجی و مشارکت کودکان ۷۴ درصد از پاسخ دهندگان والد زن و ۲۶ درصد مرد هستند. در واقع این نسبت نشان می دهد که عمده آزمودنی ها را بانوان تشکیل می دهند. به لحاظ سنی؛ بیشترین بازه سنی مربوط به ۲۳ تا ۲۸ سال است که حدود ۴۶/۴ درصد از والدین در این بازه سنی قرار دارند و بیشترین بازه ی سنی در کودکان در گروه سنی ۸ سال می باشد که ۲۲ درصد از جمعیت کودکان جامعه آماری را تشکیل می دهد. به لحاظ تحصیلات، حدود ۵۴/۴ درصد آزمودنی های والدین را افراد با میزان تحصیلات کارشناسی و کارشناسی ارشد، تشکیل داده اند. از منظر شغلی، مشاغل در چهار دسته: کارمند، آزاد، خانه دار و سایر (شامل مشاغلی از جمله: پزشک، مهندس، کارآفرین، وکیل، مشاور، روانشناس، کتابدار و...) است (طبقه بندی شده است که بیشترین فراوانی مربوط به افراد خانه دار با فراوانی ۵۱/۹ درصد می باشد و پس از آن ۲۰ درصد از والدین کارمند بوده اند.

بررسی وضع موجود شاخص های شهر دوستدار کودک

فرضیه ۱: به نظر می رسد وضع موجود زیرساخت های سلامت و بهداشت کودکان، مشارکت در تصمیم گیری، امنیت کودکان، ایمنی و سهولت تردد، فضاهای بازی و سبز، آموزش و فرهنگ و دسترسی به خدمات در مراکز محلات در شهر مشهد مطلوب است.

به منظور بررسی وضع موجود شاخص های شهر دوستدار کودک در مشهد، با توجه به نرمال بودن داده ها از آزمون t تک نمونه استفاده شده است، نتایج آزمون فرضیات وضع موجود در مشهد با استفاده از آزمون t در جدول ۲ بیان شده است.

جدول ۲- وضع موجود شاخص های شهر دوستدار کودک در مشهد

گروه	شاخص ها	تعداد	میانگین	انحراف معیار	T	درجه آزادی	sig	حد پایین	حد بالا
والدین	سلامت و بهداشت	۳۸۴	۳/۸	-۰/۳۴	۵/۷	۴۲	-۰/۰۰۰	-۰/۱۹	-۰/۴۰
	فضاهای بازی و سبز	۳۸۴	۲/۸	-۰/۷۶۲	-۲۴/۳۲	۲۸۳	-۰/۰۰۰	-۰/۷۶	-۰/۶۵
	امنیت کودکان	۳۸۴	۳/۸	-۰/۴۸	۴/۸	۴۲	-۰/۰۰۰	-۰/۲۰	-۰/۵۰
	ایمنی و سهولت تردد	۳۸۴	۳/۳۵	-۰/۵۲	۱۱/۰۳	۴۲	-۰/۰۰۰	-۰/۷۲	۱/۰۵
	مشارکت در تصمیم گیری	۳۸۴	۳/۰۰	-۰/۶۶	۶/۶	۴۲	-۰/۰۰۰	-۰/۴۷	-۰/۸۸
	دسترسی به خدمات شهری	۳۸۴	۳/۰۷	-۰/۵۵	-۰/۰۰۰	۴۲	-۰/۰۰۰	۱۴/۸۴	۱۶/۹۹
	آموزش و فرهنگ	۳۸۴	۳/۳	-۰/۴۵	۶/۷	۴۲	-۰/۰۰۰	-۰/۳۲	-۰/۶۰۴۷

بر اساس جدول ۲ و مقادیر محاسبه شده برای SIG، و با توجه به مثبت شدن حدهای بالا و پایین پاسخهای والدین می توان این گونه نتیجه گرفت که از دیدگاه آنان تمامی شاخص ها به استثنای شاخص فضاهای بازی و سبز متناسب با نیازهای کودکان طراحی شده است و میانگین این شاخص ها بالاتر از حد متوسط (عدد ۳) و استاندارد آماری تعیین شده است. بنابراین تمامی فرضیات به استثنای فرضیه ی مطلوب بودن وضع موجود شاخص فضاهای بازی و سبز تایید می شود.

بررسی اثرگذاری شاخص های شهر دوستدار کودک

فرضیه ۲: به نظر می رسد زیرساخت های مشارکت، ایمنی، امنیت، فضاهای بازی و سبز، دسترسی به خدمات شهری مناسب کودکان، سلامت و بهداشت و آموزش و فرهنگ، بر ارتقا جایگاه مشهد از منظر شهر دوستدار کودک تاثیر معنی داری دارد.

به منظور بررسی اثرگذاری هر یک از شاخص ها با توجه به نرمال بودن داده ها از آزمون t تک نمونه ای استفاده شده است. بدین منظور میانگین متغیرها با حد وسط مقیاس ابزار اندازه گیری (پرسشنامه) یعنی عدد ۳ مورد مقایسه قرار گرفت که نتایج آزمون ها به تفکیک هر متغیر در ادامه بیان می گردد.

جدول ۳- نتایج آزمون t و آماره آن در مورد اثرگذاری شاخص های شهر دوستدار کودک بر ارتقا جایگاه مشهد

متغیر	خطای استاندارد	اختلاف میانگین	t	درجه آزادی	معناداری
امنیت کودکان	۰/۰۳۷۱۲	۱/۰۲۹	۱۳/۵۹۵	۳۷۶	۰/۰۰۰
آموزش و فرهنگ	۰/۰۳۹۹۶	۰/۲۳۵۳۲	۵/۸۸۹	۳۷۶	۰/۰۰۰
ایمنی و سهولت تردد	۰/۰۳۴۳۲	۱/۰۴۶	۱۰/۱۰۹	۳۷۶	۰/۰۰۰
فضای بازی و سبز	۰/۰۳۴۶۲	۱/۰۳۱	۱۸/۴۶۴	۳۷۶	۰/۰۰۰
مشارکت در تصمیم گیری	۰/۰۳۲۵۰	۰/۷۶۳۹۳	۲۳/۵۰۴	۳۷۶	۰/۰۰۰
سلامت و بهداشت	۰/۰۳۴۵۶	۰/۷۳۷۴۰	۲۱/۳۳۶	۳۷۶	۰/۰۰۰
دسترسی به خدمات	۰/۰۳۲۵۸	۰/۷۹۷۳۰	۳/۸۱۴	۳۷۶	۰/۰۰۰

با توجه به نتایج جدول ۲ آماره t محاسبه شده در خصوص امنیت کودکان، ایمنی و سهولت تردد، فضاهای بازی و سبز، دسترسی به خدمات، سلامت و بهداشت، آموزش و فرهنگ و مشارکت در تصمیم گیری و تاثیرگذاری این شاخص ها در ارتقا جایگاه شهر دوستدار کودک در مشهد، در سطح اطمینان ۹۵ درصد ($\alpha = ۰/۰۵$) معنی دار است. بنابراین با توجه به مثبت بودن اختلاف میانگین محاسبه شده، تاثیر این شاخص ها در شکل گیری شهر دوستدار کودک در مشهد معنی دار است.

فرضیه ۳: به نظر می رسد بین وضع موجود ابعاد هفت گانه بالا در مناطق ۱، ۶ و ۸ تفاوت معنی داری مشاهده نمیشود. جهت سنجش این فرضیه از آزمون توکی و تحلیل آنوا استفاده شده است. به طور کلی همانطور که در جدول ۴ مشاهده می شود از لحاظ شاخص ایمنی و سهولت تردد منطقه ی ۱ با میانگین ۳/۵۴ وضعیت بهتری را نسبت به منطقه ی ۶

(۳/۱۴) و منطقه ی ۸ (۳/۰۷) داشته است. از لحاظ شاخص امنیت کودکان منطقه ی ۸ با میانگین ۳/۹۱ وضعیت بهتری را نسبت به منطقه ی ۶ (۳/۴۶) و منطقه ی ۱ (۳/۷۸) داشته است. از منظر شاخص فضاهای بازی و سبز منطقه ی ۱ با میانگین ۲/۸۷ وضعیت مساعدتری نسبت به منطقه ی ۶ (۲/۳۷) و منطقه ی ۸ (۲/۷۶) داشته است. هرچند که میانگین هر سه منطقه و نتیجتاً میانگین کل این شاخص پایین تر از حد استاندارد و غیر قابل قبول است. از منظر شاخص بهداشت و سلامت منطقه ی ۱ با میانگین ۳/۹۴ در سطح بالاتر از منطقه ی ۶ (۳/۵۶) و منطقه ی ۸ (۳/۶۷) داشته است؛ اما وضعیت منطقه ی ۸ بهتر از منطقه ی ۶ ارزیابی می شود. از منظر شاخص مشارکت کودکان منطقه ی ۱ با میانگین ۳/۰۷ بهتر از دو منطقه ی ۶ (۲/۴۳) و منطقه ی ۸ (۲/۹۴) ارزیابی می شود، هرچند به طور کلی وضع موجود این شاخص از استانداردها و مطلوبیت دور است. وضعیت شاخص دسترسی به خدمات در هر سه منطقه بالاتر از حد متوسط می باشد و تفاوت بین منطقه ی ۱ (۳/۱۱) و ۶ (۳/۰۹) کمتر از تفاوت بین منطقه ی ۱ و ۸ (۳/۰۱) می باشد و در نهایت شاخص آموزش و فرهنگ در منطقه ی ۶ با میانگین ۳/۴۵ بالاتر از دو منطقه ی ۱ (۳/۱۴) و منطقه ی ۸ (۳/۰۶) ارزیابی می شود. بنابراین فرضیه ی فوق مبنی بر عدم وجود تفاوت بین شاخص های هفت گانه در سه منطقه ی مورد مطالعه رد می شود.

جدول ۴- مقایسه میانگین در مناطق منتخب در مورد شاخص های شهر دوستدار کودک

نوع آزمون				تحلیل آنوا			متغیرها
اختلاف معنادار		منطقه	منطقه	اختلاف معنادار	سطح معناداری	آماره f	
وجود دارد	۰/۰۰۰	۶	۱	وجود دارد	۰/۰۰۰	۳۸/۹۵۳	مجموع شاخص های شهر دوستدار کودک
وجود ندارد	۰/۲۳	۸					
وجود دارد	۰/۰۰۰	۱	۶				
وجود دارد	۰/۰۰۰	۸					
وجود دارد	۰/۰۰۰	۶	۱	وجود دارد	۰/۰۰۰	۳۵/۰۶	فضاهای سبز و بازی
وجود ندارد	۰/۶۳۱	۸					
وجود دارد	۰/۰۰۰	۱	۶				
وجود دارد	۰/۰۰۰	۸					
وجود دارد	۰/۰۰۰	۶	۱	وجود دارد	۰/۰۰۰	۷/۵	امنیت کودکان
وجود ندارد	۰/۹۱۰	۸					
وجود دارد	۰/۰۰۰	۱	۶				
وجود دارد	۰/۰۰۰	۸					
وجود ندارد	۰/۷۳۹	۶	۱	وجود دارد	۰/۰۰۰	۳/۲	ایمنی و سهولت تردد
وجود دارد	۰/۰۰۱	۸					
وجود ندارد	۰/۷۳۹	۱	۶				

آزمون توکی				تحلیل آنوا			نوع آزمون
اختلاف معنادار	سطح معناداری	منطقه	منطقه	اختلاف معنادار	سطح معناداری	آماره f	متغیرها
وجود دارد	۰/۰۱۱	۸					
وجود ندارد	۰/۷۶۳	۶	۱	وجود دارد	۰/۰۳۹	۳/۲	سلامت و بهداشت
وجود دارد	۰/۰۴۱	۸					
وجود ندارد	۰/۷۶۳	۱	۶				
وجود ندارد	۰/۱۴۱	۸					
وجود دارد	۰/۰۰۱	۶	۱	وجود دارد	۰/۰۰۰	۸/۰	آموزش و فرهنگ
وجود ندارد	۰/۸۶۹	۸					
وجود دارد	۰/۰۰۱	۱	۶				
وجود دارد	۰/۰۰۲	۸					
وجود دارد	۰/۰۰۰	۶	۱	وجود دارد	۰/۰۰۰	۱۴/۲۵	مشارکت در تصمیم‌گیری
وجود ندارد	۰/۷۹۷	۸					
وجود دارد	۰/۰۰۰	۱	۶				
وجود دارد	۰/۰۰۰	۸					
وجود ندارد	۰/۳۴۹	۶	۱	وجود دارد	۰/۰۰۰	۹/۴۵	دسترسی به خدمات
وجود ندارد	۰/۰۲۳	۸					
وجود ندارد	۰/۳۴۹	۱	۶				
وجود ندارد	۰/۰۲۳	۸					

منبع: (یافته های تحقیق)

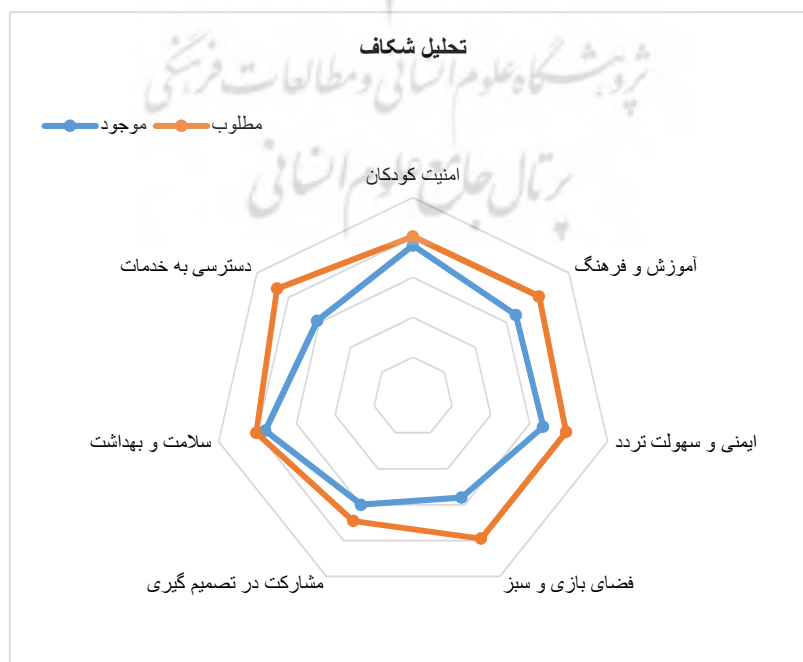
تحلیل شکاف وضع موجود و وضع مطلوب^۱

به منظور تحلیل شکاف وضع موجود و وضع مطلوب (اثرگذاری)، میانگین نمرات هریک از عوامل در سطح موجود و سطح مطلوب محاسبه شده که اختلاف میان این دو میانگین، نشان دهنده شکاف عملکردی می باشد. سپس به منظور آزمون معناداری این اختلاف از آزمون t همبسته با توجه به نرمال بودن متغیرها استفاده شده است. جدول ۵ شاخص های میانگین و انحراف معیار هریک از عوامل را نشان می دهد.

^۱ در این پژوهش میزان اثرگذاری در صورت اجرای هر عامل به معنای نیل به وضع مطلوب در نظر گرفته شده است. بدین معنی که اجرای موثر شاخص های بنیادی شهر دوستدار کودک به معنای نیل به وضع مطلوب است. لذا جهت تحلیل شکاف وضع مطلوب از اطلاعات طیف اثرگذاری استفاده می شود.

جدول ۵- تحلیل شکاف بین وضع موجود و مطلوب شاخص های شهر دوستدار کودک

عامل	وضعیت	میانگین	انحراف معیار	حداکثر	حداقل	آماره	معناداری
امنیت کودکان	موجود	۳/۸	-۰/۳۴۰	۳/۹۲	۲/۶۰	۱۳/۵۴۲	/۰۰۰
	مطلوب	۴/۰۲۹	-۰/۴۷۱	۴/۸۰	۲/۴۷		
	تحلیل شکاف	-۰/۲۳۹	-۰/۱۳۱	-۰/۸۸	-۰/۱۳		
آموزش و فرهنگ	موجود	۳/۳	-۰/۴۵۰	۳/۸۰	۱/۶۰	-۵/۶۸۳	/۰۰۰
	مطلوب	۴/۰۴۵	-۰/۶۵۷	۵/۰۰	۲/۲۰		
	تحلیل شکاف	-۰/۷۴۵	-۰/۲۰۷	-۱/۲	-۲/۸۰		
ایمنی و سهولت تردد	موجود	۳/۳۵	-۰/۵۲	۴/۰۰	۱/۸۰	۱۰/۱۳۲	/۰۰۰
	مطلوب	۳/۹۴	-۰/۲۳۹	۵/۰۰	۲/۲۰		
	تحلیل شکاف	-۰/۵۹	-۰/۲۸۱	۱/۲۵	-۳/۰۰		
فضای بازی و سبز	موجود	۲/۸	-۰/۷۶۱	۳/۵۰	۱/۷۰	۱۸/۳۶۲	/۰۰۰
	مطلوب	۳/۹۴	-۰/۴۹۷	۵/۰۰	۲/۶۰		
	تحلیل شکاف	-۱/۱۴	-۰/۲۶۴	۰/۱۰	-۲/۶۰		
مشارکت در تصمیم گیری	موجود	۳/۰۰	-۰/۶۶۰	۳/۸۰	۱/۶۰	-۲۳/۴۱۴	/۰۰۰
	مطلوب	۳/۴۵	-۰/۶۵۷	۵/۰۰	۲/۲۰		
	تحلیل شکاف	-۰/۴۵	-۰/۰۰۳	-۱/۲	-۲/۸۰		
سلامت و بهداشت	موجود	۳/۸	-۰/۳۴	۴/۰۰	۱/۸۰	-۲۱/۳۲۶	/۰۰۰
	مطلوب	۴/۰۲۹	-۰/۴۷۱	۵/۰۰	۲/۲۰		
	تحلیل شکاف	-۰/۲۳۹	-۰/۱۳۱	۱/۲۵	-۳/۰۰		
دسترسی به خدمات	موجود	۳/۰۷	-۰/۵۵۰	۳/۵۰	۱/۷۰	-۳/۶۱۰	/۰۰۰
	مطلوب	۴/۳۶	-۰/۳۲۶	۵/۰۰	۲/۶۰		
	تحلیل شکاف	-۱/۲۹	-۰/۲۲۴	۰/۱۰	-۲/۶۰		

شکل ۱- نمودار راداری وضعیت موجود و مطلوب هر یک از عوامل

با توجه به یافته های جدول ۵ و شکل ۱ نتایج تحلیل شکاف وضع موجود و مطلوب حاکی از این است که بیشترین فاصله بین شاخص های فضای بازی و سبز با اختلاف ۱/۱۴- که این فاصله مربوط به وضع موجود نامناسب می باشد، همچنین دسترسی به خدمات با اختلاف ۱/۲۹- دارای فاصله ی زیادی بین وضع موجود و مطلوب بوده است. این فاصله در شاخص مذکور مربوط به شدت تاثیرگذاری بالای این شاخص از دیدگاه والدین می باشد. همچنین شاخص سلامت و بهداشت کودکان با اختلاف فاصله ی ۰/۲۲۹- و شاخص امنیت کودکان نیز با فاصله ی ۰/۲۲۹- کمترین شکاف بین وضع موجود و مطلوب را در بین شاخص های هفت گانه ی شهر دوستدار کودک داشته اند.

تحلیل مشاهدات میدانی در قلمرو مورد مطالعه

در این بخش از محدوده ی مورد مطالعه (در مناطق ۱، ۶ و ۸ شهرداری مشهد) به بررسی و تحلیل مستندات میدانی پرداخته می شود. با توجه به محدودیت در برداشت میدانی از کل مناطق، در هر منطقه یک محله به صورت هدفمند بر اساس دسترسی به مدارس، پارک و فضای سبز و محل بازی کودکان انتخاب شده است. در منطقه ی ۱ محله ی احمدآباد، منطقه ی ۸ محله ی کوهسنگی و منطقه ی ۶ محله ی کوی کارمندان مورد بررسی قرار گرفته است، تصاویر مربوط به پارک کوهسنگی منتخب در محله ی کوهسنگی منطقه ۸ نشان دهنده وسعت پارک، دسترسی مناسب به پارک محله ای، کیفیت و تنوع در وسایل بازی و همچنین قرارگیری مبلمان در محل بازی کودکان و امکان نظارت مستقیم والدین نشان دهنده ی تامین امنیت فضای بازی می باشد. همانطور که در شکل ۲ نشان داده شده است تنوع رنگی و روان شناسی استفاده از رنگ های گرم و سرد در وسایل بازی مناسب و مطابق استانداردها است. از سوی دیگر یافته های کمی وضع موجود در منطقه ۸، بیانگر پایین بودن میانگین شاخص فضاهای بازی و سبز (۲/۷۶) از دیدگاه والدین بوده است که این امر در مواردی مثل عدم اتصال به برق اضطراری در پارکها، عدم رسیدگی منظم به وسایل بازی، فرسودگی تاب ها و... بوده است و نتیجتاً بین وضع موجود و مطلوب شکاف وجود دارد.

شکل ۲- وسایل بازی در پارک کوهسنگی، محله ی کوهسنگی، منطقه ۸ شهرداری مشهد

در زمینه ایمنی و سهولت تردد در اطراف مدارس در محله ی کوهسنگی، شکل ۳ بیانگر این است که ایمنی و سهولت تردد، از جمله خط کشی عابر پیاده، وجود پل های هوایی، زیرگذر و ... به طور نسبی رعایت شده است. پیش تر مطرح شد که منطقه ۸ که نماینده ی جامعه ی نیمه برخوردار در پژوهش حاضر بوده است که این منطقه شامل محلات برخوردار و نیمه برخوردار می باشد. بنابراین تسهیلات ایمنی و سهولت تردد برای کودکان در این منطقه یکسان نمی باشد. یافته های

کمی نیز نشان دهنده ی این است که ایمنی و سهولت تردد در منطقه ۸ با میانگین $۳/۰۷$ در مرز متوسط قرار دارد و با وضعیت ایده آل فاصله وجود دارد.

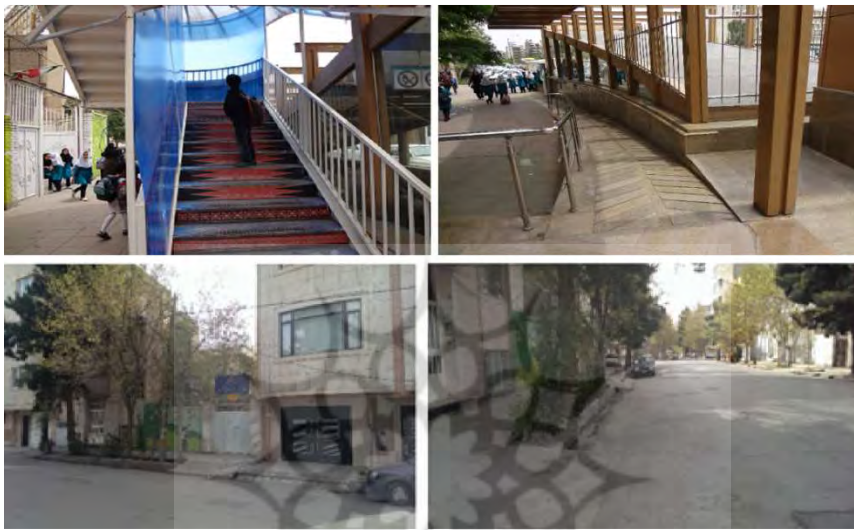
شکل ۳- ایمنی و سهولت تردد محدوده ی دبستان الغدير و دارالقرآن امام رضا، محله کوهسنگی، منطقه ۸ شهرداری مشهد

شکل ۴ بوستان محمدیه در محله ی سعدآباد را نشان می دهد که پارک ها از وسعت مناسب، وسایل ورزشی، وسایل بازی با کیفیت و استاندارد، نیمکت های مناسب و پوشش گیاهی مناسب برخوردار است. اما تنوع وسایل بازی زیاد نیست. غالباً وسایل بازی در پارک ها از جنس پلی اتیلن و استاندارد بوده و کفپوش ها مسطح و نرم است. همچنین پوشش گیاهی، درختکاری و گلکاری نیز مناسب است این در حالی است که یافته های کمی در زمینه ی فضاهای بازی و سبز در منطقه ۱ بیانگر پایین بودن میانگین این شاخص می باشد، به طوریکه از حد متوسط نیز کمتر است ($۲/۸۷$) و بین وضع موجود و مطلوب شکاف بارزی از منظر این شاخص نه تنها در منطقه ۱، بلکه در دو منطقه ی دیگر نیز وجود دارد.

شکل ۴- بوستان محمدیه، محله ی احمدآباد، منطقه ۱ شهرداری مشهد

شکل ۵ ایمنی و سهولت تردد در محله ی احمدآباد منطقه ۱ را نشان می دهد، با توجه به تصاویر این منطقه ایمنی و سهولت تردد به طور یکسان رعایت نشده است. همانطور که مشاهده میشود درب یک مدرسه به سمت پل هوایی و زیرگذر باز میشود، و در سی متری اول احمدآباد نیز تمام مسیر خط کشی شده است و مدرسه ای دیگر فاقد هرگونه علائم راهنما، خط کشی با وجود پهنای خیابان میباشد. میانگین شاخص ایمنی و سهولت تردد در منطقه ۱ در بخش کمی نیز $3/54$ بوده است که بالاتر از حد متوسط است اما با ایده آل و استانداردها فاصله ی زیادی وجود دارد. و این شاخص در سطح کل منطقه ۱ متوازن نبوده است.

شکل ۵- ایمنی و سهولت تردد محدوده دبستان ربابه اکبرزاده و حانبه، محله احمدآباد، منطقه ۱ شهرداری مشهد،

در منطقه ۶ که ۴ بوستان شناسایی شده است به طور کلی وضعیت فضاهای بازی و سبز متوسط و بعضاً ضعیف ارزیابی می شود، به طور کلی در شکل ۶ وسایل بازی فاقد استاندارد و تنوع می باشند. در بوستان افرا و افاقیا نیمکت جهت نشستن موجود نیست و یا نیمکت بدون وجود پشتی و فاقد استاندارد است. و یافته های کمی با توجه به پایین بودن میانگین این شاخص در منطقه ۶ ($2/37$) تایید کننده ی ضعف این شاخص در منطقه ۶ شهرداری مشهد می باشد.

شکل ۶- بوستان مریم کوی کارمندان اول، محله کوی کارمندان، منطقه ۶ شهرداری مشهد

در زمینه ایمنی و سهولت تردد با توجه به شکل ۷، منطقه ۶ از ایمنی و سهولت تردد مناسبی برخوردار میباشد. به طوریکه نه تنها از خط کشی عابر پیاده برخوردار بوده، بلکه با علایم راهنما مثل حرکت آهسته، ایست؛ به کاهش سرعت حرکت اتومبیل ها در نزدیکی مدارس کمک می کند. همچنین یافته های کمی مبنی بر میانگین شاخص ایمنی و سهولت تردد در منطقه ۶ که ۳/۱۴ بوده است تایید کننده ی وضعیت قابل قبول این شاخص میباشد. هرچند به طور کلی تا ایده آل فاصله وجود دارد؛ اما نتایج مشاهدات میدانی نشان دهنده ی وضعیت قابل قبول این شاخص در منطقه ۶ نسبت به دو منطقه ی دیگر (۱ و ۸) می باشد.

شکل ۷- ایمنی و سهولت تردد محدوده دبستان شهید مزیبانی و مرضیه مدرسی، کوی کارمندان اول، محله ی کوی کارمندان، منطقه ۶

نتیجه گیری

نتایج حاصل از بررسی وضع موجود مشهد در زمینه ی شاخص های شهر دوستدار کودک نشان داد که تمامی شاخص ها با در نظر گرفتن مقیاس کمی بالاتر از متوسط عدد ۳ قرار دارند به استثنای شاخص فضاهای بازی و سبز، همچنین در بخش اثرگذاری شاخص ها تمامی شاخص های شناسایی شده توسط یونیسیف با در نظر گرفتن شرایط بومی در کلانشهر مشهد دارای تاثیر معنادار و مثبت در ایجاد شهر دوستدار کودک دارند. نتایج حاصل از تحلیل شکاف بین وضع موجود و مطلوب بیانگر اختلاف بارز بین وضع موجود و مطلوب شاخص های فضاهای بازی و سبز و دسترسی به خدمات می باشد. نتایج حاصل از مشاهدات میدانی به طور کلی نشانده ی وضعیت متوسط و بعضاً ضعیف شاخص های ایمنی و سهولت تردد و فضاهای بازی و سبز که مورد تحلیل قرار گرفته اند است که در مواردی پایین تر از استانداردهای سازمان یونیسیف و اقدامات انجام شده در سایر شهرها و کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه قرار دارند. اما در مقیاس کمی تمامی شاخص ها به استثنای شاخص فضاهای بازی و سبز بالاتر از استاندارد آماری (عدد ۳) بوده اند. در زمینه ی شاخص سلامت و بهداشت کودکان، مشهد در وضعیت متوسط قرار دارد، در حال حاضر شهر مشهد با برخورداری از بیمارستان تخصصی اطفال دکتر شیخ و یک بیمارستان در حال اتمام ساخت (بیمارستان اکبر) از منظر کمیت زیرساخت ها توسعه یافته است. در بریتانیا، طرح بیمارستان دوستدار کودک با سرویس سلامت ملی برای مطمئن ساختن از یک سلامت درست و استاندارد برای مادران یک جا کار می کند. این طرح همچنین به بیمارستان ها و مراکز سلامتی در صورت رعایت قوانین مجوز رسمی اعطا می کند. در بریتانیا به طور کلی ۵۲ بیمارستان کودک و ۱۰ مرکز سلامتی دارای مجوز رسمی و فعال با بهترین امکانات

وجود دارند (Rakhimova, 2011:267). در شاخص فضاهای بازی و سبز وضع موجود مشهد از حد استاندارد کمی در نظر گرفته شده پایین تر (۲/۸) ارزیابی شد. اقدامات صورت گرفته در پارک ها و فضاهای سبز مشهد همچون تعویض وسایل بازی، رنگ آمیزی مناسب، کف پوش های مناسب، قرار دادن نیمکت در اطراف وسایل بازی و... که باعث می شود محیط بازی کودک محاط نباشد بسیار قابل توجه بوده اما در قیاس با تجارب جهانی کافی نیست. به عنوان نمونه فقدان پارک های موضوعی کودک در سطح شهر مشهد در حالی که یکی از اصلی ترین نیازهای کودکان وجود پارک های موضوعی کودک جهت رشد ذهنی و خلاقیت است، در حالی که پس از آنکه پارک های دیزنی لند شهرت جهانی پیدا کرده و سالانه میلیون ها نفر بازدیدکننده را به سوی خود جذب کردند، اندیشه ساخت پارک های موضوعی کودک در نقاط مختلف دنیا شکل گرفت و اجرا شد. نمونه های اجرایی این پارک ها که مواردی چون هیجان کودکان، خلاقیت، تحرک جسمی و... در آنها لحاظ شده است عبارتند از: «شهربازی فراری» در شهر ابوظبی که در سال ۲۰۱۰ با موضوع «فراری» افتتاح شد. پارک «جمهوری کودکان» در آرژانتین شهری برای کودکان است که همه چیز را در اندازه کوچک داراست و در سال ۱۹۵۱ افتتاح شده است (Rakhimova, 2011). از سوی دیگر شاخص ایمنی و سهولت تردد در سطح شهر مشهد مناسب و بالاتر از حد متوسط ارزیابی شد. به عنوان نمونه وجود همزمان پل هوایی و زیرگذر مترو در میدان احمدآباد مشهد که به طور دقیق در جلو ورودی دبستان (ربابه اکبرزاده) طراحی شده است نشان از رعایت نسبی استانداردهای این شاخص است، اما این امر قابل تعمیم در تمامی محلات و مناطق منتخب نیست (شواهد میدانی). در حال حاضر درصد قابل توجهی از مساحت شهر مشهد را شبکه معابر به ویژه خیابانهای محلی تشکیل میدهد که اگر در مجاور مراکز تجاری، اداری یا خیابان های اصلی باشد به پارکینگ بزرگ با معبری باریک بین خودروهای پارک شده تبدیل شده است و اگر خلوت باشد نیز شاهد حرکت سریع خودروها بدون توجه به ماهیت مسکونی محله ها هستند. شهرداری بارسلونا با مارپیچ کردن یا قراردادن موانعی مثل درخت و مبلمان شهری و تنوع کفسازی متناسب خیابانها را چندعملکردی نموده است (Prihantini and Kurniawati, 2019; Gummesson, 2007). از سوی دیگر نحوه ی طراحی فضاهای بازی، زوایای پنهان و ناامن در فضاهای حاشیه فضاهای بازی، نامناسب بودن مسیرهای تردد، رعایت فاصله ی استاندارد نیمکت ها، نبود علائم راهنمای سنی در کنار وسایل بازی، تمایز زمین بازی کودکان و نوجوانان از جمله دغدغه های والدین در زمینه ی امنیت کودکان و ایمنی و سهولت تردد آنان در فضاهای بازی در پژوهش حاضر بود حال آنکه این استانداردها در مطرح ترین پارک ها و فضاهای بازی در سطح بین المللی رعایت می شود، به عنوان نمونه پارک گریفیت در محله لس فیلیز^۱ قرار دارد و یکی از بزرگترین پارکهای وابسته به شهرداری در ایالات متحده محسوب می شود که از جمله نقاط قوت این پارک واضح بودن علائم راهنمای وسایل بازی مخصوص گروه های سنی (به دلیل تنوع بالای وسایل) می باشد، همچنین پارک هاید^۲، یکی از هشت پارک اصلی شهر لندن است و به عقیده بسیاری می توان آن را زیباترین فضای سبز دانست. این پارک درست در کنار دریاچه «سرپنتین» قرار دارد. فضای کلی این پارک در عین خوانا بودن، کودکان را مستقیماً به سوی مناطق پرجمعیت پارک هدایت می کند ولی در کنار آن آزادی کودکان را در بازدید از مسیرها و محدوده های مورد علاقه شان محدود نمی کند و زمین های بازی در این پارک با طراحی سایبان های رنگی برای ایجاد جذابیت بیشتر برای کودکان در مسیر تابش مستقیم نور خورشید و ورزش باد قرار نگرفته است (Taylor et al., 2014). از دیگر شاخص های مورد مطالعه در پژوهش حاضر وضعیت آموزش و فرهنگ بوده که وضع موجود این شاخص در مشهد از حد متوسط بالاتر و قابل قبول ارزیابی شد. اما به واقع آنچه در برداشت های میدانی بسیار جالب توجه بود کیفیت پایین مدارس ابتدایی حتی مدارس غیرانتفاعی در مناطق برخوردار شهر بوده است. از نقاط ضعف در تمامی مدارس مشهد، رویکرد

¹ Los Feliz

² Hyde park

مدارس خصوصی (غیرانتفاعی) با حداقل امکانات است، به عنوان نمونه یکی از ضعف های عمده فضاهای کوچک کلاسی و فضاهای محدود حیاط و سبز برای کودکان و بعضا همچنان وجود وسایل بازی غیراستاندارد در مدارس ابتدایی و پیش دبستانی ها می باشد. حال آنکه نظام آموزشی و زیرساختها در سایر کشورها و شهرها بسیار جالب است به عنوان نمونه اکثر مدارس ابتدایی در ژاپن استخر دارند و فضای فیزیکی بسیار تمیز و با طراوت هستند. کلوپ ها و گروه های مختلف در مدارس فعال هستند و دانش آموز در گروه های مختلف عضو می شود و کار جمعی را می آموزد. ژاپنی ها از هزینه کردن برای تجهیز مدارس ابایی ندارند و بودجه های هنگفتی صرف تجهیز مدارس به کتابخانه، آزمایشگاه، زمین بازی، وسایل ورزشی، استخر شنا، سالن نمایش، وسائل سمعی و بصری و حتی گلخانه میشود (Spencer and Woolley, 2014: 190). ارتقای شاخص های رفاه و شهر سالم و به عبارت دیگر شاخص های شهرهای دوستدار کودک، مشارکت همه دستگاهها را می طلبد و شهرداری به عنوان هماهنگ کننده و پل ارتباطی بین نهادهای آموزشی و مسئول، نقش بسیار مهمی را می تواند ایفا کند. مدیریت شهری به این نتیجه رسیده که کودکان در اولویت قرار دارند و شهرداری قطعه ای مهم از این پازل است که اگر مشارکت نداشته باشد، هدف مطلوب که همان جامعه سالم و شهری برای همه است، محقق نخواهد شد.

قدردانی

این مقاله از طرح پژوهشی با عنوان «تعیین شاخص های شهر دوستدار کودک و ارزیابی مناطق شهر مشهد بر اساس آن» در مرکز پژوهش های شورای اسلامی شهر مشهد استخراج شده است. مولفان وظیفه خود می دانند از حمایت های مادی و معنوی این سازمان قدردانی نمایند.

References:

ابراهیمی، حمیدرضا؛ سعیدی رضوانی، نوید؛ معانی منجیلی، آرزو (۱۳۹۰). *تدوین اصول طراحی فضاهای بازی کودکان با تاکید بر گروه سنی ۵ تا ۱۲ سال (مطالعه موردی رشت)*. فصلنامه باغ نظر، شماره ۱۹، صص ۳۴-۵۸.

ایمانی، بهرام؛ یارمحمدی، کلثوم؛ یارمحمدی، کبری (۱۳۹۶). *بررسی شهر دوستدار کودک از دیدگاه کودکان (مطالعه موردی: ناحیه ۱ شهر اردبیل)*، نشریه جغرافیا و مطالعات محیطی، شماره ۲۱، صص ۷-۲۲.

آمارنامه ی مشهد (۱۳۹۵). سازمان شهرداری مشهد.

رجبی، ژیلا؛ حاجی قاسمی، فرزانه (۱۳۹۲). *منظر شهری دوستدار کودک؛ رویکرد منظرین در محیط، مجله منظر*، شماره ۲۵، صص ۲۰-۲۳.

صفوی مقدم، سیده مریم؛ نوغانی دخت بهمنی، محسن؛ مظلوم خراسانی، محمد (۱۳۹۴). *بررسی شهر دوستدار کودک و احساس شادی کودکان در شهر مشهد*، مجله علوم اجتماعی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد، شماره ۱۲، صص ۱۴۳-۱۶۵.

غفاری، علی؛ قلعه نویی، محمود؛ عمادی، خ شایار (۱۳۹۳). *شهر دو ستار کودک: ارزیابی و مقایسه چگونگی پاسخگویی به اصول شهرهای دوستدار کودک در بافت های جدید و سنتی ایران*، هویت شهر، شماره ۸، سال هجدهم.

قره بیگلو، مینو (۱۳۹۱). *نقش عوامل محیطی در پرورش خلاقیت کودکان*، فصلنامه باغ نظر، شماره ۲۰، صص ۱۸-۳۳.

کامل نیا، حامد؛ حقیر، سعید (۱۳۸۸). *الگوهای طراحی فضای سبز در شهر دوستدار کودک (نمونه موردی: شهر دوستدار کودک بزم)*، فصلنامه باغ نظر، شماره ۱۲، صص ۷۷-۹۰.

کربلایی حسینی، ابوالفضل؛ سهیلی، جمال الدین (۱۳۹۳). *بررسی ویژگی های شهر دوست داشتنی از نگاه کودکان: مطالعه موردی منطقه ۲ شهرداری قزوین*، فصلنامه مطالعات شهری، شماره ۹، صص ۵۹-۶۸.

- Björklid, P (2009). *Child friendly cities sustainable cities? A child centered perspective and the child's perspective*, in: Proceedings of the 19th International Association for People-Environment Studies Conference, Alexandria. September 2006.
- Brown, C., De Lannoy, A., McCracken, D., Gill, T., Grant, M., Wright, H., Williams, S (2019). *Special issue: child-friendly cities*, Cities & Health, 3 (1), 1-7.
- Cohen, D.A., Ashwood, J.S., Scott, M.M., Overton, A., Evenson, K.R., Staten, L.K (2014). *Public parks and physical activity among adolescent girls*, Pediatrics, 118(5), 1381-1425.
- Dryskl, D (2007). *Creating Better Cities with Children and Adolescents*. Translated to Farsi by Tavakoli, M. & Rezvani, N. S. Tehran: Dipacheh Press.
- Gleeson, B., Sipe, N., Rolley, K (2015). *Pathways to the child friendly city, in: B. Gleeson and N. Sipe (Eds) Creating Child Friendly Cities*, Reinstating Kids in the City, ch. 10. London: Routledge.
- Gummesson, M (2007). *Barns säkra tillgängli ghet till skolan [Children's safe accessibility to school]*, Institutionen för arkitektur, Chalmers Tekniska Högskola, Göteborg.
- Holt Nicholas, L (2014). *Neighborhood physical activity opportunities for inner-city children and youth*, Journal of Health & Place, 15, 1022-1028.
- Johnson, W (2014). *Brussels the Childish Capital*, Urban Studies, 11(2), 115- 132.
- Korpela, N (2014). *Handbook of environmental psychology*, Robert b. Bechtel and arza churchman, john wiley & sons, inc, Children's Environment.
- Lee, J.M., Kim, Y.G (1999). *Effect of partnership quality on IS outsourcing success: conceptual framework and empirical validation*, Journal of Management Information Systems, 15(4), 29-61.
- Mitchell, H., Kearns, A., Damian C. A (2007). *Nuances of neighbourhood: Children's perceptions of the space between home and school in Auckland*, New Zealand. ELSELVIOR.
- Nordström, M (2010). *Children's Views on Child-friendly Environments in Different Geographical, Cultural and Social Neighbourhoods*, Urban Studies, 47(3), 122- 139.
- Prihantini, P., Kurniawati, W (2019). *Mapping of Child Friendly Parks Availability for Supporting Child Friendly City in Semarang*, The 3rd Geoplanning-International Conference on Geomatics and Planning, IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science 313 (2019) 012035
- Rakhimova, N (2011). *Child-Friendly Cities and Neighborhoods: An Evaluation Framework for Planners*, Copyright 2011 by ProQuest LLC.
- Riggio, E (2002). *Child friendly cities: good governance in the best interests of the child*, Environment and Urbanization, 14(2), 45-58.

- Satispi, E (2018). *Policy Development of the Child-Friendly City: Case Study of South Tangerang City Regional Government*, International Journal of Social and Administrative Sciences, 3(2), 105- 112.
- Schneider, M (2015). *The Quality of Life and Social Indicators Research*, Public Administration Review, 36(3), 297-284.
- Spencer, C., Woolley, H (2014). *Children and the city: A summary of recent environmental psychology research, Child: Care, Health and Development*, 26(3), 181-198.
- Taylor, A.F., Kuo, F.E., Sullivan, W.C (2014). *Coping with ADD: The surprising connection to green play settings*, Environment and Behavior, 1(33), 54-77.
- Tsou, K.W., Hung Y. T., Chang Y. L (2005). *An accessibility-based integrated measure of relative spatial equity in urban public facilities*, Department of Urban Planning, National Cheng Kung University, Tainan, Taiwan.
- UNICEF (2007). *Children's Rights and Habitat –Working towards Child-Friendly Cities*, New York.
- Van Vilet, W., Karsten, A (2015). *Child-Friendly Cities in a Globalizing World: Different Approaches and a Typology of Children's Roles*. Children, Youth and Environments, 25(2), 1-15.
- Wales, V (2013). *Planning for children in public places*, Children's Environments, 9(2), 76-96.
- Woolcock, G. Steele, W (2008). *Towards the development of an indicators framework for a child friendly community: literature review*, Urban Research Program for the NSW Commission for Children and Young People, Griffith University, March.
- Yuniastuti, E., Hasibuan, H. S (2019). *Green Open Space, Towards A Child-Friendly City (A Case Study in Lembah Gurame Park, Depok City, Jakarta Greater Area, Indonesia)*, The 4rd International Conference in Planning in the 2019 Era of Uncertainty, IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science 328 (2019) 01201.

<http://www.irna.ir>

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی